

A wide-angle photograph of a rural landscape. In the foreground, several people are working in a lush green vegetable garden. In the middle ground, there's a large field of golden-brown crops, possibly corn. In the background, there are rolling hills and mountains under a clear blue sky.

SITUAČNÍ ANALÝZA sociálního zemědělství

**SoFarm: Podpora sociálních a
inkluzivních farem**

Erasmus+ Program – Strategické partnerství
Číslo projektu.: 2022-1-CZ01-KA220-ADU-000089092

2023, Witzenhausen, Německo

**Spolufinancováno
Evropskou unií**

Financováno Evropskou unií. Vyjádřené názory a stanoviska jsou však pouze názory a stanoviska autora (autorů) a nemusí nutně odrážet názory a stanoviska Evropské unie nebo Evropské výkonné agentury pro vzdělávání a kulturu (EACEA). Evropská unie ani EACEA za ně nemohou nést odpovědnost.

1. Úvod

"Sociální zemědělství je inovativní přístup, který spojuje dva koncepty: multifunkční zemědělství a sociální služby/zdravotní péči na místní úrovni. Přispívá v rámci zemědělské výroby k blahobytu a sociální integraci osob se specifickými potřebami. (...) Sociální zemědělství se rozšířilo po celé Evropě v různých podobách, které mají některé podobnosti, ale také četné rozdíly, pokud jde o přístup, způsob propojení s jinými odvětvími a financování. (...) Vzhledem k tomu, že pro sociální zemědělství neexistuje žádný regulační rámec na úrovni EU ani na vnitrostátní úrovni, chybí koordinace mezi různými politikami nebo příslušnými institucemi. (...) Dostupných statistik o sociálním zemědělství je málo a jsou neúplné. (...) Sociální zemědělství se musí opírat o interdisciplinární výzkum v různých oblastech, aby bylo možné ověřit empirické výsledky, analyzovat jeho dopady a přínosy z různých hledisek (sociálního, ekonomického, zdravotního, individuálního atd.) a zajistit šíření zkušeností v praxi. Za tímto účelem by bylo vhodné podporovat a rozvíjet úsilí o spolupráci zahájené na evropské úrovni. (...) V celé Evropě potřebuje sociální zemědělství příznivé prostředí, větší zapojení občanské společnosti a plodnou spolupráci mezi různými oblastmi politiky a správními orgány (zdravotnictví/sociální věci, zemědělství, zaměstnanost) na evropské, národní, regionální a místní úrovni."

Tento citát převzatý ze "Stanoviska Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Sociální zemědělství: green care a sociální a zdravotní politika" (WILLEMS 2012) je stále platný.

V rámci projektu SOFARM programu Erasmus+ bylo vypracováno **srovnávací shrnutí současné situace sociálního zemědělství** v partnerských zemích Česku, Slovensku, Polsku, Itálii a Německu zapojených do projektu. Hlavním výstupem této části projektu je srovnávací zpráva o současném stavu, která mapuje a porovnává současnou situaci v partnerských zemích včetně legislativních rozdílů a možnostem podpory, jakož i aktuální perspektivy rozvoje v jednotlivých partnerských zemích. Omezením byla dostupnost údajů v jednotlivých zemích. Cílem dokumentu je poskytnout zainteresovaným skupinám nejaktuálnější informace o podmínkách sociálního zemědělství v partnerských zemích.

2. Metodika

Partneři projektu obdrželi **dotazník** (= šablona obsahující návodné otázky, aby byla zpětná vazba srovnatelná) o sociálním zemědělství za účelem sběru dat z pěti zapojených zemí. Dotazník zahrnoval následující položky: 1. Popis situace v každé zemi, 2. Zákony, legislativa a předpisy, 3. Analýza SWOT, 4. Výzvy, další kroky a 5. Způsoby řešení. Závěr. Analýza SWOT měla identifikovat silné a slabé stránky, překážky a hrozby související se sociálním zemědělstvím v každé zemi.

Analýza SWOT čerpá informace z interních zdrojů (silné a slabé stránky) a z vnějších sil, které mohou mít nekontrolovatelný dopad na rozhodnutí (příležitosti a hrozby). Původně byla SWOT analýza nastavena jako technika strategického plánování, která poskytuje nástroje hodnocení. Používala se k identifikaci základních silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb, což vedlo k analýze založené na faktech, k novým

perspektívám a novým nápadům. SWOT analýza byla poprvé použita k analýze podniků. Dnes ji často využívají vlády, neziskové organizace i jednotlivci, včetně investorů a podnikatelů.¹

Každý z partnerů vedl alespoň jeden **rozhovor s** externím odborníkem, který měl přispět znalostmi rozšiřujícími vlastní znalosti o jiný úhel pohledu. Tj. společnost PETRARCA e.V. odborník v oblasti ekologického zemědělství a ekologie si vybrala experta ze sociální oblasti. Bylo doporučeno zahrnout následující seznam otázek: "Jak byste se rád představil? Co pro vás znamená sociální zemědělství? V jaké roli se vidíte v rámci sociálního zemědělství? Kdy jste se poprvé dostal do kontaktu se sociálním zemědělstvím? Jaké jsou vaše vlastní zkušenosti v oblasti sociálního zemědělství? Jak byste popsal situaci sociálního zemědělství ve vaší zemi? Myslíte si, že je důležité spolupracovat s ostatními zeměmi, abyste lépe porozuměli sociálnímu zemědělství? V čem vidíte jeho silné stránky? Která tři slova byste použili k popisu sociálního zemědělství? Jaké jsou podle vás hlavní cíle sociálního zemědělství? Kam podle vás bude oblast sociálního zemědělství v příštích letech směřovat?"

Společnost PETRARCA e.V. shromáždila národní zprávy z Česka, Slovenska, Polska, Itálie a Německa a na základě těchto informací zpracovala tuto souhrnnou mezinárodní zprávu.

Setkání projektového týmu v Praze (15.11.2022), Rožňavě (28.3.2023) a Krakově (5.9.2023).

¹ K dispozici na: www.investopedia.com/terms/s/swot.asp; www.techtarget.com/searchcio/definition/SWOT-analysis-strengths-weaknesses-opportunities-and-threats-analysis

3. Sociální zemědělství v pěti zemích zapojených do projektu SOFARM

Je užitečné *definovat* sociální zemědělství? Ve středověku došlo ve filozofii k vážnému konfliktu mezi takzvanými "realisty" a "nominalisty". První z nich tvrdili, že pojem je charakterizován svým *ideálním obsahem*, zatímco druzí byli přesvědčeni, že pojem je pouze významem slov. "Realisté" by se vyhnuli definování termínu, protože definování vždy znamená omezení obsahu termínu na určitý rámec stanovený pozorovatelem.

Pokud se podíváme na "sociální zemědělství", zjistíme, že *jeho obsah* není ve všech evropských zemích *chápan* stejně. Také samotný termín se liší: jsou země, které místo něj raději hovoří o "pečovatelském zemědělství" ("care farming") nebo "green care"; a některé země typ pedagogické farmy ze sociálního zemědělství vylučují. "Evropský manifest o přidané hodnotě sociálního zemědělství", který sestavili účastníci konference *Zemědělství pro zdraví* ve dnech 25.-27. května 2009 v Pise/Itálie jako výzvu k rozhodujícím činitelům v průmyslu, administrativě, politice a veřejnosti, aby podpořili sociální zemědělství v Evropě, charakterizuje sociální zemědělství následovně:

Sociální zemědělství využívá multifunkční pohled na zemědělství a produkuje některé kolektivní statky. Kromě samotné produkce jsou dalšími produkty zdraví a zaměstnanost, vzdělávání nebo terapie, lepší životní prostředí a péče o biologickou rozmanitost. Zemědělství nabízí lidem příležitosti podílet se na rozmanitém rytmu dne a roku, ať už jde o pěstování potravin nebo práci s domácími zvířaty. Sociální zemědělství zahrnuje zemědělské podniky a tržnice, které integrují osoby s tělesným, mentálním nebo duševním postižením; farmy, které nabízejí prostor pro sociálně znevýhodněné, mladé delikventy nebo osoby s poruchami učení, osoby závislé na drogách, dlouhodobě nezaměstnané, aktivní seniory; školní a školkové farmy a mnoho dalších. Sociální zemědělství se vyznačuje prevencí nemocí, začleněním a lepší kvalitou života. Může nabídnout dobré životní podmínky těm, kteří jsou silně závislí na dlouhodobé péči.

V celé Evropě vznikají iniciativy sociálního zemědělství. Zemědělské podniky se stále více zaměřují na rozvoj venkovských oblastí, vytvářejí pracovní příležitosti a zaměstnání pro sociálně a zdravotně znevýhodněné osoby a poskytují péči starším lidem. Přebírají vzdělávací roli a rozvíjejí nové zdroje příjmů díky lepší pověsti spojené s jejich produkcí a poskytováním sociálních služeb. Sociální zemědělství potřebuje politickou a finanční podporu.

Zpětná vazba všech partnerů poukázala na rozmanitost sociálního zemědělství v jejich zemích. V **České republice** může být, díky neukotvené definici, jako sociálním zemědělstvím v širokém slova smyslu chápána jak farma zaměstnávající osoby se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním, tak subjekt, který je především vzdělávacím centrem pro mládež a jako vedlejší činnost chová několik zvířat. Mohou existovat i farmáři a chovatelé, kteří zahrnují návštěvy osob se zdravotním postižením. Všechny typy mají svůj význam a přínos, přesto toto nastavení způsobuje neochotu jednotlivých ministerstev převzít sociální zemědělství jako celek do svého programu. V současné době má sociální zemědělství nejbližší k sociálnímu

podnikání, a proto přirozeně spadá pod Ministerstvo práce a sociálních věcí. Asociace sociálního zemědělství, zastřešující organizace sociálního zemědělství v České republice, popisuje sociální zemědělství následovně: *"Posláním sociálního zemědělství je nejen výroba a prodej zemědělských produktů, ale také: možnost nabídky nových pracovních míst na farmách, poskytování sociálních služeb, vzdělávací činnost a provádění různých druhů terapií pro široký okruh osob, zejména zdravotně a sociálně znevýhodněných."*²

Sociální zemědělství v Česku. © Sady Sv, Prokopa

Na **Slovensku** mají znevýhodněné osoby díky sociálnímu zemědělství možnost udržet si nebo zlepšit svůj zdravotní, sociální a psychický stav, začlenit se do společnosti nebo získat zaměstnání. Využívá zemědělské činnosti a prostředí farmy k terapii, rehabilitaci, sociální integraci, vzdělávání, integrovanému zaměstnávání a sociálním službám. Umožňuje zemědělcům diverzifikovat jejich příjmy získáním dalších zdrojů financování. Přestože je koncept sociálního zemědělství poměrně nový, služby, které zahrnuje, jsou v různých formách realizovány na místech po celém Slovensku. Zatím nemá oporu v konkrétním politickém nebo institucionálním rámci.

Sociální zemědělství na Slovensku. © Družina

² *Socialni zemedelstvi* [online]. Česká republika: Asociace sociálního zemědělství [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: www.socialni-zemedelstvi.cz

V **Polsku** je sociální zemědělství stále málo známým pojmem. Zahrnuje širokou škálu činností reagujících na potřeby pečovatelské a sociální povahy. Často se zaměňují tyto termíny: pečovatelské zemědělství (care farming), zemědělství pro zdraví, sociální zemědělství, green care, zelené cvičení a agroterapie. Potenciálními cílovými skupinami pro tento typ farem jsou: lidé s mentálním postižením, lidé s omezenou pohyblivostí, lidé opouštějící vězení, lidé se závislostmi, děti a mládež se speciálními vzdělávacími potřebami, tzv. obtížná mládež, nezaměstnaní, lidé profesně vyhořelí a starší lidé. Pečovatelská farma může být útočištěm, protože usnadňuje kontakt s jinými lidmi, umožňuje lidem otevřít se, odbourat určité bariéry a navázat nové známosti a přátelství. Díky takovým místům se lidé mohou cítit potřební, přestat alespoň na chvíli myslet na každodenní problémy a zůstat aktivní. Čas strávený na farmě může přispět k dobré pohodě zranitelných lidí, ke zlepšení jejich zdraví.

Sociální zemědělství v Polsku. © Thomas van Essen

V **Itálii** se od roku 2000 stále více rozrůstají sociální farmy. Italské zemědělské prostředí by mohlo být pro rozvoj sociálních farem optimální. Kontakt s přírodou a zvířaty, životní styl respektující životní prostředí, klima a plody země, práce na půdě by mohla "léčit" nemoci, postižení nebo duševní, fyzické, sociální a ekonomické potíže. Sociální farma má svou úlohu: pečovat o jednotlivce, poskytovat jim zaměstnání a umožnit jim cítit se užitečnou součástí komunity. Na mnoha sociálních farmách často probíhají terapeutické činnosti, které mají zlepšit zdravotní stav lidí s postižením, autismem, ale také lidí s ekonomickými nebo sociálními potížemi. Stále více lidí by se rádo zapojilo a investovalo do sociálního zemědělství. Přesto však v systému existují určité potíže a kritické body, které v současné době sociální farmy brzdí. Závislost na veřejném financování a nejistota systému brání růstu odvětví. Rozvoj sociálních farem v Itálii omezuje také špatná spolupráce mezi sociálními farmami v rámci jednoho území a nedostatečná komunikace.

Sociální zemědělství v Itálii® Massimo Vollaro

Sociální zemědělství je v **Německu** chápáno jako kombinace zemědělství se sociální a/nebo pedagogickou prací. Existují tzv. zelené dílny pro postižené (Werkstatt für behinderte Menschen WfbM; zemědělství, zahradnictví) často provozované církevními nebo jinými zakladateli/zřizovateli/subjekty. Dále zde existují antroposofické pracovní, často společně žijící komunity, pedagogické školní farmy, mateřské školy se vztahem k sociálnímu zemědělství a další farmy, většinou specializované na určité cílové skupiny (prevence před závislostmi, dlouhodobě nezaměstnaní, lidé bez domova, resocializace vězňů, pomoc mládeži, migranti/mladí bez doprovodu, senioři, senioři trpící demencí a také komunitou podporované zemědělství (CSA) a městské/mezikulturní komunitní zahrady).

Většina farem je ekologických. Hnací silou je v současné době deklarace OSN o právech osob se zdravotním postižením a její požadavek na začlenění. Národní zákon o začleňování BTHG (2016) podporuje různé poskytovatele péče; v dlouhodobém horizontu se očekává posun od velkých farem specializovaných na určité cílové skupiny k běžným farmám poskytujícím práci osobám se specifickými potřebami. Současně roste poptávka po školení a vzdělávání. Ve spolkových zemích dochází k odlišnému vývoji; federální uspořádání Německa je výzvou a zároveň šancí.

Sociální zemědělství nabízí perspektivy multifunkčnosti hospodaření s půdou, diverzifikace příjmů zemědělských podniků, sociálního podnikání, atraktivitu venkova a kvality života. Sociální zemědělství je způsob, jak do zemědělství zapojit více lidí a učinit ho opravdu multifunkčním - tedy nad rámec produkce potravin. Náš online průzkum ve spolkové zemi Hesensko provedený v roce 2018/2019 ukazuje, že zemědělské podniky a sociální organizace mají zájem také o propojení sociální a vzdělávací práce s oborů práce v zemědělství - což vytváří nové perspektivy pro podniky, lidi i venkovské oblasti.

Sociální zemědělství v Německu® PETRARCA e.V.

S o c i a l F a r m i n g

Projekt SoFar (2006 - 2009); Franco Di Iacovo (Univerzita v Pise)® PETRARCA e.V.

V rámci projektu European So Far (2006-2009) zpracoval projektový tým různé fáze vývoje a pro charakteristiku situace v jednotlivých zemích použil následující pojmy:

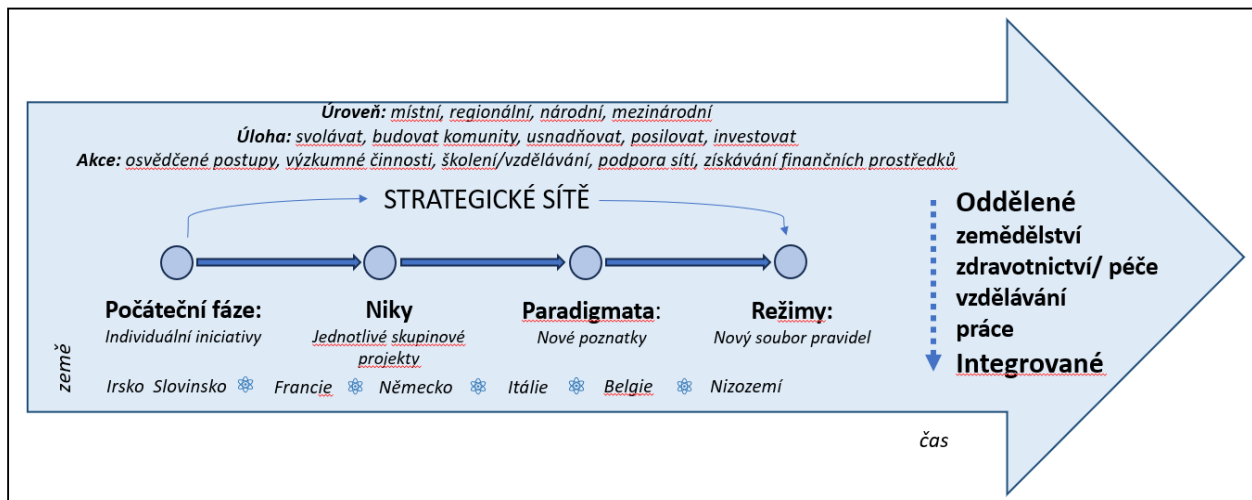
- Počáteční fáze: vznikají zejména individuální iniciativy, lze považovat za průkopnické stadium
- Definování nik: vytvářejí se vztahy a vazby, dochází k vymezení nové oblasti, jednotlivé skupiny projektů spolupracují, nejsou ale sdružené či propojené navzájem
- Paradigmata, vzory: zvyšuje se tok a výměna informací, objevují se nové poznatky

- Režimy: dochází k nastavení nového souboru pravidel, zvyšuje se dopad na příslušné instituce a právní rámec
- Stagnace: neměný stav, nedochází k růstu

Při pohledu na graf (obr. 1) se země jako Irsko a Slovinsko nacházejí v počáteční fázi. Podle definice DI IACOVO & O'CONNOR (2009) toto stádium popisují fázi, "kdy se budují především individuální iniciativy, lze ji přirovnat k průkopnickému procesu". V porovnání se zeměmi zapojenými do SOFARMu to může být případ **Slovenska**, které ale už možná vstupuje do druhé fáze "definování nik". V této fázi se začínají vytvářet "case relationships" - první vztahy mezi subjekty a začíná se definovat nový prostor pro působení. Konkrétně na Slovensku je to o idíky aktivitám Druživy.

Komentář k obrázku níže - je nutné uvést, že popisuje situaci před 15 lety, protože v Irsku mezitím existuje dobře rozvinutá síť sociálních farem.

V Polsku je dobře rozvinutá síť vzdělávacích farem, kterou tvoří 300 farem s vlastním označením. Vedle vzdělávacího sektoru je sociální zemědělství v této zemi stále ještě v plenkách. Ve všech regionech existuje post poradce pro danou oblast sociálních farem (ty jsou ovšem po většinou spíše vzdělávací farmy), jeden region zvládl dobře využít podpory EU. Polští politici se podílejí na několika projektech, ale stav sociálního zemědělství se na národní úrovni nezlepšuje. Co se týká financování, je typ vzdělávací farem finančně samostatný, narozdíl od farem, které jsou součástí projektů EU a jsou na tomto zdroji závislé. Finanční situace sociálních farem, stejně jako malá popularita těchto farem a neochota zemědělců otevřít se novým myšlenkám jsou důvody, proč se koncept sociálního zemědělství stále nachází ve fázi "nik" (TORNIER 2020).

Obrázek 1: Etapy vývoje sociálního zemědělství v evropských zemích před 15 lety (DI IACOVO & O'CONNOR 2009: 178).

Česká republika se podle odborníka nachází ve druhé fázi vývoje. Díky existující zastřešující organizaci, pracovnímu výboru na ministerstvu zemědělství a k vzdělávacím kurzům v oblasti sociálního zemědělství na dvou různých univerzitách jsou některé základy již nastaveny. Česká společnost je však k této myšlence

skeptická a politici se kromě existujícího pracovního výboru sociálním zemědělstvím příliš nezabývají. Také financování je u nás velmi omezující. Na toto téma existuje webová stránka s mapou, na které jsou vyznačeny registrované sociální farmy v České republice. Počet farem je stále nízký, protože iniciativu k založení sociální farmy vyvíjejí téměř jen soukromé osoby a roli hraje i finanční omezení (TORNIER 2020). V návrhu je nový zákon o sociálním podnikání, kde by mělo být i definováno právě sociální zemědělství.

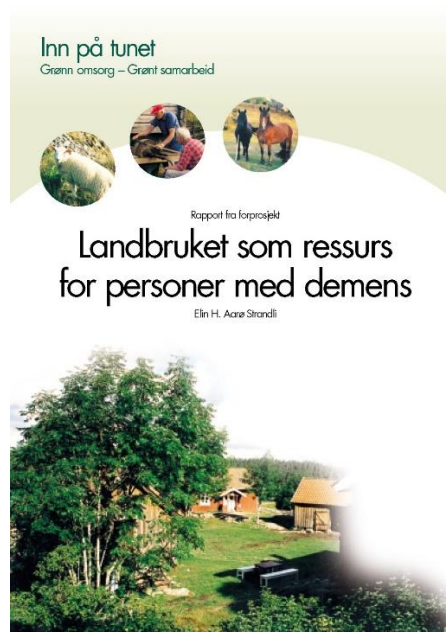
Německo dnes můžeme vidět ve fázi "paradigmatu". Budují se vztahy a vazby, navyšuje se výměna informací a objevují se nové cesty. V Německu je sociální zemědělství spojeno zejména se zemědělskou produkcí. Německo má formu seskupení spolkových zemí, což stěžuje jednotný popis. V každé z nich platí jiné zákony a povinnosti, tedy rozdílné nastavení pro sociální zemědělství v jednotlivých spolkových zemích. Univerzity umožňují vzdělávání v oblasti sociálního zemědělství formou kurzů, existují i regionální a celostátní sdružení nabízející workshopy a semináře. Do sociálního zemědělství také částečně zasahuje politické dění, avšak opět se situace liší podle jednotlivých spolkových zemí. Rozpočet na personální náklady je v Německu pevně daný. "Dílny pro osoby se zdravotním postižením", mají definovaný minimální počet klientů. Implementací federálního zákona o participaci (the federal participation act) a budgetu na práci a zapojením dalších podporovatelů by mohlo dojít k nárůstu sociálních farem v Německu.

Itálie se nachází na úrovni "režimů" neboť vznikl nový soubor pravidel, který ovlivňuje instituce a právní rámec. Od roku 2015 má Itálie vlastní legislativu na podporu sociálního zemědělství a národní sdružení zemědělců a iniciátorů této myšlenky bylo založeno ještě o 4 roky dříve. Vedle vzdělávacích farem hraje důležitou roli téma pracovní integrace. Projekty na zabavené půdě mafie i myšlenka sociálního zemědělství jsou italské společnosti dobře známé a uznávané. Po celé Itálii je rozmístěno přibližně 3000 sociálních farem. Pro tyto farmy existují regionální značky a funguje spolupráce s obchodními řetězci, jako jsou supermarkety. Díky tomu jsou některé farmy ekonomicky soběstačné. Na regionální úrovni funguje také spolupráce různých ministerstev. Financování pochází ze sociálního sektoru, ale také od podniků, které chtějí investovat do sociálních aktivit. Kromě národní asociace, která sestavila přehled zásad, které mohou být uchopeny jako určitá forma zajištění kvality, existují také regionální sdružení pro sociální farmy. Semináře, workshopy a kurzy nabízejí jak tato sdružení, tak i univerzity a výzkumná centra (TORNIER 2020).

Mnoho farem v Nizozemsku nabízí denní péči o seniory trpící demencí® Thomas van Elsen

Na grafu, který vznikl před 15 lety se Nizozemsko umístilo také na úrovni "režimů". Pečovatelské farmy v Nizozemsku byly již v roce 1999 podporovány Národním podpůrným centrem zemědělství a péče, které bylo dotováno Ministerstvem zemědělství a také Ministerstvem zdravotnictví, sociální péče a sportu. Díky této podpoře se myšlenka sociálního zemědělství v nizozemské společnosti úspěšně rozšířila a vznikla řada iniciativ. V roce 2008 však financování ze strany ministerstev skončilo a byla založena nová asociace financovaná samotnými sociálními/ green care zemědělci. Počet farem uvedených v seznamu asociace je 1250, jak lze vyčíst ze zprávy VAN DER MEULEN et al. 2019. Počet subjektů sociálního zemědělství stoupal, zejména po zavedení „rozpočtu na zaměstnance“, ovšem křivka se oploštila po roce 2011. Kromě rozpočtu přichází finanční podpora přímo z národního systému úhrad zdravotní péče. Z počátku se sociální farmy zaměřovaly především na osoby s mentálním postižením, nyní jsou otevřeny širšímu spektru cílových skupin, dokonce se snaží tyto skupiny kombinovat.

Sociální zemědělství v Norsku - Terapie pomocí hospodářských zvířat. © Bente Berte

Je třeba zmínit ještě jednu zemi: Norsko. Tato skandinávská země byla donedávna považována za vzorový příklad sociálního zemědělství v Evropě. Různí aktéři podporovali myšlenku, že sociální zemědělství lze využít k zachování zemědělských podniků v regionech, kde není možné provozovat zemědělskou produkci podle standardů světového trhu. Ministerstva a úřady příkladně táhly za jeden provaz. S přesunem veřejného financování na místní úroveň před několika lety se však norský model zhroutil. Nyní se prosazují intenzifikace. Spolu s tím dochází k rezignaci mnoha farmářů nastupující generace - ukázkový model s tak proměnil ve fiasko, reflektující závislost na věřených prostředcích (VAN ELSSEN 2020).

4. Právní rámec sociálního zemědělství v pěti zemích

Důležitou hnací silou na mezinárodní úrovni je **Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením**³ (2008). Ta požaduje *inkluzi* namísto *integrace* a akceptuje osoby které se liší od průměru, jako součást normality. Společnost se má vyvíjet tak, aby se lidé se speciálními potřebami zapojili do běžného života. S úmluvou se mění celé zaměření: společnost se nemá soustředit na aspekty postižení tzv. handicapovaných lidí, ale má překonat nedostatky orientované myšlení tím, že se zaměří na schopnosti namísto postižení. Úmluva usiluje o inkluzivní společnost. Evropské země jsou vyzvány tak, aby upravily své národní zákony s ohledem na myšlenky úmluvy. Tj. v Německu byl v roce 2016 vytvořen spolkový zákon o inkluzi ("Bundesteilhabegesetz"), který posiluje práva osob se zvláštními potřebami. Tento zákon začíná mít silný vliv na rozvoj sociálního zemědělství v zemi.

Existují zvláštní zákony týkající se sociálního zemědělství? Pro které cílové skupiny? Jak je nastavena podpora různých osob, vyžadujících speciální péči? Existují měřítko kvality zajišťované péče na sociálních farmách? Jsou dostupná data umožňující porovnání? Lze nalézt rozdíly v legislativě, v přístupu státu a státní podpory, v definici podle zákona (pokud existuje) a podobně?

ČESKÁ REPUBLIKA

Základními zákony **české** legislativy, které mají určitý vliv na sociální zemědělství, jsou zákony o zemědělství a potravinářství a zákony související se sociální oblastí, zaměstnaností a prací. Z dalších zákonů je to také občanský zákoník, zákon o obchodních společnostech a družstvech a vyhláška o zájmovém vzdělávání.⁴ Sociální zemědělství je v nově připravovaném zákoně o sociálním podnikání spojeno se sociálním podnikáním (sociální farma bude poprvé přímo definována v české legislativě). Z tohoto důvodu je následující text zaměřen na tuto oblast.

Český systém podpory generuje a formuje pouze určitou, úzce profilovanou část sektoru s podporou. Legislativa se v podstatě zabývá pouze zdravotně/mentálně postiženými, což je poměrně úzce vymezená skupina, která však nezahrnuje řadu osob se specifickými potřebami, např. sociálně vyloučené. Důsledkem je mimo jiné to, že veřejnost může vidět v podstatě jen ten typ podniků, které například zaměstnávají zdravotně a mentálně postižené. V České republice chybí podpora, nasměrování a motivace k zaměstnávání osob ze sociálně vyloučených lokalit, rodičů samoživitelů, osob se slabšími pracovními návyky, osob ve zkušební době, osob, které potřebují specifičtější pracovní podmínky a zázemí, zatížené exekucemi, pracovní příležitosti spojené s péčí a terapií pro seniory apod. Dále chybí přímá finanční podpora na vytváření pracovních míst a podmínek pro asistenty a psychosociální pracovníky.

³ K dispozici na adrese: www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities

⁴ PŘÍRUČKA PRO ZEMĚDĚLCE A VEŘEJNOU SPRÁVU V OBLASTI PODPORY A REALIZACE SOCIÁLNÍHO ZEMĚDĚLSTVÍ V ČR [online]. [cit. 2023-01-30]. Dostupné na: www.szif.cz/cs/CmDocument?rid=/apa_anon/cs/dokumenty_ke_stazeni/eafrd/csv/publikace/1548835489627.pdf

V České republice není pojem "sociální farma" ani pojem "sociální podnik" přesně definován a žádný z těchto pojmů není zakotven v české legislativě. Ministerstvo práce a sociálních věcí začalo v roce 2022 připravovat zákon o sociálním podnikání. Tento zákon by měl obsahovat i pojem "sociální farma". V současné době mohou farmy v České republice získat dva statuty spojené se sociálními podniky, a to označení "sociální podnik" a subjekt na "chráněném trhu práce".

Sociální podniky musí splňovat několik základních charakteristik:

- Sociální výhody (zaměstnáváte určité minimální procento znevýhodněných zaměstnanců).
- Ekonomický přínos (vrátíte alespoň 51 % svého zisku na rozvoj společnosti).
- Ekologický a místní přínos (přednostně využíváte místní zdroje, uspokojujete především potřeby místní komunity a její požadavky, chováte se ekologicky).⁵

Sociální farma může dodržovat uvedené zásady a být sociálním podnikem, ale není to ještě podmínkou. Status sociálního podniku je vhodný pro některé typy grantů a dotací, zejména z evropských fondů, krajských grantů nebo výzev soukromých nadací. Status sociálního podniku má určité výhody, to znamená, že lze získat některé dotační tituly, kde je podmínkou být sociálním podnikem, nikoliv pouze zaměstnavatelem na chráněném trhu práce.

Druhé označení, zaměstnavatel na chráněném trhu práce, přináší přímé finanční výhody, pokud podnik zaměstnává osoby se zdravotním postižením. Teoreticky může být zaměstnavatelem na chráněném trhu práce sociální farma, pokud splňuje podmínky podle zákona o zaměstnanosti. Pojem "zaměstnavatel na chráněném trhu práce" je zakotven v našem právním řádu a zabývá se jím výše zmíněný zákon o zaměstnanosti. Pokud jsou splněné podmínky stanovené zákonem, je nárok na finanční kompenzaci. Tyto příspěvky podle zákona o zaměstnanosti mohou čerpat firmy, které zaměstnávají osoby se zdravotním postižením a mají více než 50 % zaměstnanců z této kategorie. Pro uznání zaměstnavatele na chráněném trhu práce musí být uzavřena písemná dohoda s úřadem práce.

Sociální zemědělství v Česku. © Komunitní zahrada Pastvina

⁵ Tessa [online]. 2022 [cit. 2023-01-31]. Dostupné na: www.tessa.cz/cz/socialnipodnikani/definice-tessa

Zemědělský podnik může vstoupit na tento chráněný trh práce, ale systém není nastaven na podmínky v zemědělství, které jsou zcela odlišné (cykličnost a sezónnost, terapeutická úroveň). Další komplikací je malý počet zaměstnaných znevýhodněných osob (nedosahují 50 % zaměstnanců). Zaměstnavatel na chráněném trhu práce nemusí splňovat podmínky dané pro sociální podnik, pokud nechce mít status sociálního podniku. Sociální farma je tedy sociálním podnikem, nikoli zaměstnavatelem na chráněném trhu práce. A naopak.

V současné době je aktivní Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021-2025. Opatření 11.1.7 obsahuje předpoklad pokračování podpory a rozvoje projektů realizovaných ve spolupráci s Ministerstvem zemědělství, Agrární komorou ČR a francouzskou sociální zemědělskou pojišťovnou MSA za účelem pracovní rehabilitace osob se zdravotním postižením formou jejich zaměstnávání v zemědělství. Vytvořit podmínky, aby osoby se zdravotním postižením měly možnost uplatnit své schopnosti při práci v zemědělských podnicích a v řemeslech souvisejících s životem na venkově. O jejím využití sociálními podniky nejsou k dispozici žádné podrobné informace.

Pokud jde o počet sociálních farem v České republice, několik velkých vlajkových lodí provozuje sociální farmy již poměrně dlouhou dobu. Přehled Asociace sociálního zemědělství uvádí přibližný počet 40 farem (v širším pojetí sociálního zemědělství, tedy nejen těch se znevýhodněnými zaměstnanci). Náš současný odhad farem, které zaměstnávají znevýhodněné osoby, je 30 farem. Do tohoto počtu však nejsou zahrnuty farmy a subjekty, které se ke konceptu sociálního zemědělství nehlásí, protože buď nevědí, že jsou sociální, nebo se způsobem zaměstnávání znevýhodněných zaměstnanců pohybují v šedé/černé zóně. Zájem je o farmy, které mohou působit na chráněném trhu práce (finanční zvýhodnění nárokových dotací), a vyšší zájem je mezi lidmi, často mladými, kteří vnímají potřebu práce v zemědělství, znají hodnotu potravin a vyrostli v trendu šetrného a laskavého zacházení s půdou a péče o krajinu. Sociální farmy v České republice jsou jak neziskové organizace, tak společnosti s ručením omezeným. Farmy mohou být součástí církevních institucí. V České republice neexistují sociální farmy zřizované státem.

Jako finanční model se osvědčuje vlastní podnikání farmy a hledání dalšího financování, např. kombinace výroby potravin a služeb (např. ubytování, pronájmy), vzdělávací činnosti, cestovního ruchu a státní podpory. Silným hráčem mohou být i zemědělské dotace na půdu (při výměře 20 ha jde o částku cca 300 000 Kč). Dalším modelem je příspěvek na zaměstnávání znevýhodněných osob (tedy vstup na chráněný trh práce) a doplňkový prodej produktů, například prostřednictvím podpory komunitního zemědělství.

SLOVENSKO

Sociální zemědělství nemá oporu v právních předpisech, konkrétní politice nebo institucionálním rámci. Možnosti rozvoje sociálního zemědělství v souladu s legislativou v sociální oblasti lze vnímat ve dvou základních rovinách:

1. **Terapeutický rozměr sociálního zemědělství** - a) zákon č. 448/2008 Sb. o sociálních službách a o změně zákona č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů, b) zákon č. 305/2005 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí a o sociálním kurátorovi a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

2. **Podpora zaměstnávání znevýhodněných občanů na trhu práce v oblasti sociálního zemědělství**
- a) zákon č. 5/2004 Sb. o službách zaměstnanosti o změně některých zákonů, b) zákon 112/2018 Sb. o sociální ekonomice a sociálních podnicích a o změně některých zákonů. V různých zákonech je pojem osoba se zdravotním postižením definován odlišně.

Sociální zemědělství na Slovensku. © Druživa

Podpora zaměstnávání občanů se zdravotním postižením: a) Zákon č. 311/2001 Sb. Zákoník práce, b) zákon č. 5/2004 Sb. o službách zaměstnanosti. Úřad práce, sociálních věcí a rodiny vede zvláštní evidenci uchazečů o zaměstnání, kteří jsou občany se zdravotním postižením, a zájemců o zaměstnání, kteří jsou občany se zdravotním postižením. Zvláštní evidence obsahuje také údaje o poklesu schopnosti vykonávat výdělečnou činnost a údaje o právním důvodu, na základě kterého byli uznáni za občana se zdravotním postižením. Mezi zákonné povinnosti zaměstnavatele v uvedené oblasti patří zejména povinnost zajistit vhodné podmínky pro výkon práce občanům se zdravotním postižením, které zaměstnává, povinnost zajistit školení a přípravu k práci pro občany se zdravotním postižením a věnovat zvýšenou pozornost zvyšování jejich kvalifikace v průběhu zaměstnání a povinnost vést evidenci občanů se zdravotním postižením. Dalšími příspěvky pro zaměstnavatele, který zaměstnává občany se zdravotním postižením, jsou příspěvek na udržení občana se zdravotním postižením v zaměstnání, příspěvek na úhradu provozních nákladů chráněné dílny nebo chráněného pracovního místa a na úhradu nákladů na dopravu zaměstnanců, příspěvek na podporu zaměstnávání znevýhodněného uchazeče o zaměstnání a příspěvek občanovi se zdravotním postižením na samostatnou výdělečnou činnost.

Druživa v současné době spolupracuje s Ministerstvem zemědělství a rozvoje venkova Slovenské republiky na přípravě nového zákona o zemědělství, který bude obsahovat definici sociální farmy a vytvoří registr sociálních farem. To by mohlo být dobrým východiskem pro vytvoření dotací určených sociálním zemědělcům.

POLSKO

Pečovatelská farma je forma podpory péče a sociální integrace realizovaná v rámci zemědělského podniku. Je tedy zřejmé, že na zřízení a provozu takového zařízení se musí podílet zemědělci nebo členové zemědělských domácností. Současné právní podmínky však omezují možnosti kombinace zemědělské činnosti s poskytováním pečovatelských služeb. Pečovatelská farma by proto měla být provozována jako podnik nebo jako subjekt sociální ekonomiky: sdružení, nadace nebo sociální družstvo. Z pohledu zájemců

o tento typ činnosti se může nutnost založení nebo spolupráce s existujícím podnikem nebo subjektem sociální ekonomiky jevit jako zbytečná komplikace. Ve skutečnosti by však taková řešení měla být pro pečovatelské farmy vnímána spíše jako příležitosti než jako omezení. Využití jedné z doporučených právních forem totiž umožňuje vyřešit významné problémy, s nimiž se potýkají subjekty zakládající nebo provozující pečovatelské farmy. Provozování pečovatelské farmy jako podniku nebo jako statutární činnosti nevládní organizace poskytuje příležitost využívat hotové modely fungování a požadavky, které jsou kladeny na jednotky systému sociální péče. To je velmi důležité, protože pečovatelské služby, poskytování terapie a integrační činnosti jsou oblasti činnosti spojené se zvláštní odpovědností za jiného člověka. Je v zájmu těch, kdo tento typ činnosti provozují, aby usilovali o zajištění co nejvyšší úrovně nabízených služeb a bezpečnosti osob, o které je pečováno. To je možné pouze za předpokladu, že jsou splněny následující podmínky: jsou k tomu potřebné prostory, personál je řádně vyškolen a jsou uplatňovány vysoké etické standardy.

Sociální zemědělství v Polsku. © Thomas van Essen

To vše vyžaduje, aby pečovatelský statek fungoval na základě stávajících organizačních forem jednotek sociální péče. To umožní svým způsobem automaticky splnit všechny požadavky kladené na tento typ zařízení. Z pohledu osoby, která zřizuje pečovatelský dům, se tedy jedná o výrazné zjednodušení - je výhodnější využít hotové modely než vytvářet od nuly instituci, jejíž fungování bude na každém kroku narážet na právní překážky. Využití aktuálně dostupných forem poskytování péče v rámci nevládních organizací nebo společností má ještě jednu důležitou výhodu. Tento koncept umožňuje využít dostupné zdroje financování tohoto typu zařízení. Máme tedy k dispozici finanční prostředky směřující do venkovských oblastí v souvislosti s rozvojem podnikání. V případě sociálních družstev je možné využít prostředky určené na rozvoj sociální ekonomiky. Rovněž je možné využít vládních a regionálních programů dotujících zřízení a provoz zařízení péče. Díky finančním prostředkům, které dostávají na péči ve svém hospodářství, mohou pečovatelé modernizovat své hospodářství, modernizovat své zemědělské činnosti nebo zahájit či rozvíjet další nezemědělské činnosti.

V Polsku existuje několik možností, jak získat finanční prostředky na zřízení pečovatelské služby na farmě. Na jedné straně existují vládní programy na podporu osob, které potřebují péči, a na druhé straně

regionální a národní operační programy spolufinancované z evropských fondů, které jsou zaměřeny na podporu činnosti závislých osob. Na zřízení a provozu pečovatelské farmy se musí podílet osoby vykonávající zemědělskou činnost nebo osoby, které jsou v domácnosti na farmách vykonávajících zemědělskou činnost. Poskytování pečovatelských služeb však vyžaduje založení nového subjektu (společnosti nebo subjektu sociální ekonomiky) nebo navázání spolupráce se stávající společností, sdružením, nadací nebo sociálním družstvem.

V Polsku bylo strategické zakotvení opatření pro sociální zemědělství přijato v odvětvových programových dokumentech věnovaných rozvoji venkova a také ve Strategii odpovědného rozvoje do roku 2020 (s výhledem do roku 2030), kterou přijala Rada ministrů 14. února 2017. Podle této strategie je totiž směrem intervence, pokud jde o "zlepšení přístupu ke službám, včetně sociálních a zdravotních služeb", podpora rozvoje sociální funkce zemědělských podniků spojením zemědělství se sociálními službami.

Je třeba poukázat na "Sociální politiku pro seniory 2030. Bezpečnost - participace - solidarita", která byla přijata Radou ministrů dne 26. října 2018. Tento dokument věnuje pozornost nejen šíření sítě pečovatelských farem, ale také rozvoji a propagaci pečovatelských profesí, jakož i zvyšování kompetencí poskytovatelů péče prostřednictvím jejich účasti na školeních a seminářích.

Druhým dokumentem je Strategie udržitelného rozvoje venkova, zemědělství a rybolovu 2030, v níž jsou pečovatelské služby na farmách prezentovány jako jedna z forem péče o osoby, které potřebují podporu a diverzifikaci příjmů a zaměstnání na místních trzích práce. Třetím dokumentem je Národní program rozvoje sociální ekonomiky do roku 2023 "Ekonomika sociální solidarity", v němž se uvádí, že pečovatelské farmy mají podporovat různé formy sociální činnosti ve venkovských oblastech, včetně podniků, které podporují dialog v místních komunitách a formují postoje komunity.

ITÁLIE

Odvětví sociálních farem v Itálii se stále rozvíjí. Sociální farmy se zrodily především díky evropským, národním a regionálním fondům. Díky těmto formám investic měly některé venkovské farmy, zejména v regionu Apulie, možnost zvelebit své území, vytvořit komunitu a zapojit ji do zdraví prospěšných aktivit.

Sociálním farmám v Itálii a zejména v regionu Apulie byl přiznán status Vzdělávacích farem (Masserie Didattiche). Vláda pracuje s termínem a pojmem Didaktické farmy a díky zákonu č. 2 z 26. února 2008 vytvořila v regionu Apulie okruh zaměřený na seskupení zemědělsko-potravinářských a agroturistických podniků, které vykonávají tradiční výrobní činnosti a zabývají se činností didaktického a vzdělávacího pohostinství (čl. 1). Zemědělec, který vlastní vzdělávací farmu, je tedy považován za nositele znalostí a zemědělsko-potravinářských tradic s výrazným historickým a ekonomickým obsahem. V roli učitele, znalého místních specifik, přináší a předává skrze vzdělávací aktivity své znalosti školním skupinám, přibližuje jim proces dodavatelského řetězce od půdy po konečný produkt. Jeho znalosti zemědělství mu umožňují vysvětlit produkční cykly, ilustrovat sezónnost, představit nové techniky ekologického, integrovaného a udržitelně orientovaného zemědělství a zdůraznit zdravotní a výživové vlastnosti produktů.

Příkladem může být interaktivní setkání v Masserii, kde majitel nebo jeho pomocník přibližuje historické, přírodní a antropologické aspekty spojené s danými produkty a místní specifika (čl. 2). Nabídka těchto aktivit je podmíněně absolvováním kurzů, uznaných odborem Zemědělsko-potravinářských zdrojů regionu Apulie (čl. 3). Těch se účastní majitel farmy nebo jím pověřená osoba. Pro zařazení do okruhu vzdělávacích farem je třeba předložit žádost odboru Zemědělsko-potravinářských zdrojů regionu Apulie (Regione Puglia, Assessorato alle Risorse Agroalimentari) a přiložit přesnou dokumentaci (čl. 6) s uvedením specifických požadavků na zemědělskou produkci, sociálně-vzdělávací, logistické a bezpečnostní požadavky (příloha A). Po uznání podle čl. 6 lze získat zápis do rejstříku vzdělávacích zemědělských podniků (čl. 7).

Sociální zemědělství v Itálii - Cooperativa Sociale Aretè. © Thomas van Elsen

Na státní úrovni se zákonem č. 141 ze dne 18. srpna 2015 s názvem "Ustanovení o sociálním zemědělství" uznávají a upevňují dosavadní zkušenosti se sociálním zemědělstvím, zavádějí se základní pojmy, vymezují se cíle, definuje se samotný pojem „sociální zemědělství“ a stanovuje se postup veřejné identifikace takových subjektů a určují se příjemce činností farmy. Zákon z roku 2015 tak podporuje sociální zemědělství "jako aspekt multifunkčnosti zemědělských podniků zaměřený na rozvoj sociálních, sociálně-zdravotních, vzdělávacích a sociálně-pracovních integračních služeb s cílem usnadnit přiměřený a jednotný přístup k základním službám, které mají být zaručeny osobám, rodinám a místním společenstvím na celém území státu, a zejména ve venkovských nebo znevýhodněných oblastech".

Pro účely zákona se "sociálním zemědělstvím" rozumí činnosti zaměřené na dosažení sociálního a pracovního začlenění zdravotně postižených a znevýhodněných pracovníků a mladistvých v produktivním věku, kteří jsou zařazeni do projektů sociální rehabilitace a podpory; poskytování sociálních a služeb a činností pro místní komunity prostřednictvím využívání hmotných a nehmotných zdrojů zemědělství k podpoře, doprovodu a provádění akcí zaměřených na rozvoj dovedností a schopností, sociální a pracovní začlenění, rekreaci a užitečné služby pro každodenní život výkony a služby, které doprovázejí a podporují lékařské, psychologické a rehabilitační terapie zaměřené na zlepšení zdravotních a sociálních podmínek, emocionálních a kognitivních funkcí dotčených subjektů, a to i prostřednictvím pomoci chovaných zvířat a pěstování rostlin projekty zaměřené na environmentální a potravinovou výchovu, ochranu biologické rozmanitosti a šíření místních znalostí prostřednictvím organizace regionálně uznávaných sociálních

a vzdělávacích farem, jako jsou iniciativy zaměřené na přijímání a ubytování předškolních dětí a osob se sociálními, fyzickými a duševními obtížemi.

V oblasti sociálního zemědělství v Itálii jsou historicky hlavními aktéry sociální družstva, která vznikla v Itálii v 60./70. letech 20. století. Cílem družstev je prosazovat zájem společnosti - podporu osob a sociální integraci obyvatel a to prostřednictvím sociálně-zdravotnických a vzdělávacích služeb a podnikatelských aktivit zaměřených na zaměstnávání znevýhodněných osob, jako jsou invalidé, bývalí pacienti psychiatrických léčen, drogově závislí, alkoholici, nezletilí s nestabilním rodinným zázemím a vězni. Sociální družstva byla do italského právního systému zavedena zákonem 381 z roku 1991 a vyhláškou 112/2017 jako sociální podniky. Definuje se jako zvláštní forma družstevního spolku, zaměřeného na sledování obecného zájmu společnosti v oblasti podpory a sociální integraci. Sociální družstva se dělí na dva typy:

- **typ A** - zaměřený na poskytování sociálních, sociálně-zdravotních a vzdělávacích služeb, odborného vzdělávání a přípravy, mimoškolního vzdělávání a zprostředkování zaměstnání.
- **typ B** - provádění různých činností - zemědělských, průmyslových, obchodních nebo služeb - směřujících k pracovnímu začlenění znevýhodněných osob.

Při detailnějším pohledu jsou sociální družstva "typu B" jsou aktivnější v zemědělské výrobě a zpracovatelských činnostech se zapojením znevýhodněných osob, které musí tvořit nejméně 40 % členů. Všechny zemědělské činnosti prováděné v rámci sociálního zemědělského družstva jsou navrženy a řízeny tak, aby odpovídaly specifickým potřebám znevýhodněných osob. Pracovní tým, který tvoří sociální zemědělské družstvo zaměřené na sociální zemědělství, je komplexní a vyžaduje přítomnost různých odborných osobností, jako jsou psychologové, sociální pracovníci, pedagogové a školitelé. Podstatnou součástí aktivit sociálního podniku je přenastavení způsobu jejich fungování. Například: pokud je péče zaměřena na osoby s tělesným/motorickým postižením, bude třeba promyslet jakým způsobem těmto osobám umožnit pracovat.

NĚMECKO

V Německu neexistují žádné zvláštní právní předpisy týkající se sociálního zemědělství. Nárok různých cílových a uživatelských skupin sociálního zemědělství na finanční podporu státu upravuje "zákoník sociálního zabezpečení" a je velmi nepřehledný pro ty, kterých se týká a to i pro zemědělce, kteří chtějí sociální nabídky začlenit do svých zemědělských podniků. Existují také nabídky pro děti na farmách, z nichž některé jsou podporovány z finančních programů spolkových zemí, opatření na podporu dlouhodobě nezaměstnaných, seniorů žijících na farmách a integrace uprchlíků. Různorodost odpovědných úřadů vede k nepřehledné situaci. To způsobuje, že se podniky sociálního zemědělství většinou specializují pouze na jednu cílovou skupinu, aby byly schopny zvládnout administrativní náročnost.

V Německu byly po roce 1945 osoby s mentálním postižením soustředěny v tzv. "dílnách pro osoby s postižením" s minimálním počtem 120 osob. Jejich zákonným posláním bylo připravit osoby s postižením na první trh práce, což se však dařilo jen zřídka. Přechodnou formou mezi těmito dílnami je pracovní výpomoc, z nichž některou si organizují farmy samy, ale většina z nich je řízena „shora“. Dílny spolupracují

s dalšími podniky, tedy i zemědělskými a nabízejí tzv. stáže nebo "externí pracovní místa". Tyto dílny pro postižené mají svůj historický původ ve 3. říši, v níž bylo mentální postižení považováno za "nehodné života" a postižení byli separováni i zabíjeni. Aby se zajistilo dobré zacházení s postiženými, byli pak naopak při vzniku Spolkové republiky Německo legálně zaměstnáváni ve velkém počtu, což mělo usnadnit a garantovat humánní zacházení.

S rostoucím požadavkem na inkluzi se takové zacházení zdálo být stále méně aktuální a stále více se jevílo jako překážka pro iniciativy a podniky, které chtěli nabízet práci ve specifických podmínkách. To dnes zohledňuje spolkový zákon o participaci (BTHG) přijatý v roce 2016, který vedle dílen pro osoby se zdravotním postižením umožňuje vytvářet pracovní místa pod dohledem i tzv. jiným poskytovatelům služeb. V praxi je však realizace tohoto záměru zatím v plenkách.

Sociální zemědělství v Německu. © Thomas van Elsen

Práce v dílně pro osoby se zdravotním postižením je pro ně zaručena zákonem. V minulosti mnoho dílen provozovalo vlastní hospodářství, aby se mohly zásobovat vlastními potravinami a to z důvodu stále těžší ekonomické udržitelnosti. Dnes je naopak motivem pro provozování farmy zajištění atraktivních pracovních míst, protože rozmanitost práce na farmě umožňuje širokou škálu smysluplných činností. Může to dojít tak daleko, že sociální organizace zakládají nové farmy, pokud se v zemědělství nenajdou partneři pro spolupráci.

Zatímco přechod ze školy do pracovního života pro osoby se zdravotním postižením je upraven a zaručen zákonem a jistý příjem je zaručen i pro sociální farmy prostřednictvím sazeb za péči, je mnohem méně jisté, že farma bude generovat příjem zapojením jiných cílových skupin. Proto například téměř neexistují farmy, které by se zabývaly oblastí dlouhodobé nezaměstnanosti.

Na rozdíl od Nizozemska a Rakouska neexistuje žádný systém certifikace přizpůsobený sociálnímu zemědělství. Stejně jako v jiných oblastech práce se i v sociálním zemědělství zajišťuje kvalita prostřednictvím auditů.

Spolehlivé údaje o počtu sociálních farem v Německu nejsou k dispozici, protože farmy nejsou centrálně evidovány. Německé společenství praxe pro sociální zemědělství DASoL definuje sociální zemědělství jako kombinaci zemědělské výroby se sociální a vzdělávací prací. Na základě toho by mělo existovat více než 1 000 sociálních farem.

5. SWOT analýza - silné a slabé stránky sociálního zemědělství v našich zemích.

Myšlenka sestavit SWOT analýzu byla inspirována projektem SoFar. Před 15 lety každá partnerská země vytvořila národní platformu a každá země sestavila tabulku SWOT podle názorů odborníků z praxe. Na základě toho vznikla závěrečná zpráva, obsahující společnou tabulku s klíčovými evropskými aspekty (DI IACOVO & O'CONNOR 2009: 157).

V rámci SoFarm projektu každý partner mapoval silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby sociálního zemědělství; včetně vlastních zkušeností dotazovaných odborníků. Výsledky najdete v příloze.

Navzdory mnoha společným aspektům existují i rozdíly, které jsou dány odlišným stupněm rozvoje a odlišnou historií jednotlivých zemí. Dostupnost půdy pro nové začínající podniky v zemích s historií velkých zemědělských podniků, zdroje financování, dostupnost sítí atd. jsou odlišné a způsobují rozdílné pohledy.

Následující shrnutí (tabulka 1) se snaží představit společné základy a klíčové prvky zjištěné z národních analýz SWOT.

Tabulka 1: Shrnutí analýz SWOT v partnerských zemích

Silné stránky	Slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> ● Terapeutický účinek pobytu na farmě, péče o rostliny a zvířata. ● Různorodost zemědělských podniků poskytuje pracovní místa přizpůsobená potřebám ● Silná vnitřní motivace a osobní zapojení mnoha zúčastněných stran ● Částečně vlastní zpracování a uvádění vlastních produktů na trh. ● Silný dopad na rozvoj venkova a vytváření přidané hodnoty ve venkovských oblastech ● Vytvoření zdrojů příjmů pro nejvíce znevýhodněné a ekonomicky slabé skupiny a pro zemědělské podniky. ● Sociální farmy jako průkopníci sociálního a ekologického začleňování 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nedostatek technické pomoci pro nové projekty v důsledku nedostatečné přítomnosti vhodných poradenských a konzultačních služeb. ● Nedostatečná komunikace a spolupráce mezi ministerstvy zdravotnictví, sociálních věcí, zemědělství, regionálního rozvoje, školství a práce. ● Nedostatek uznání a podpory ze strany společnosti a souvisejících oblastí (medicína, sociální práce, vzdělávání). ● Nedostatek školení, jasný systém financování, nejistota ohledně kontinuity financování, potřeba specializovaných školení a kurzů, potřeba specializovaného personálu... ● Dostupnost půdy - fragmentace půdy ● Byrokratické a právní překážky

Příležitosti	Hrozby
<ul style="list-style-type: none">● Partnerství s místními podniky a organizacemi● Silné příběhy sociálních zemědělců● Zájem mladých zemědělců o multifunkční a udržitelné zemědělství● Rostoucí zájem a poptávky ze strany cílových skupin a soukromých osob● Potřeba nového pojetí sociálních služeb, potenciál pro poskytovatele sociální práce● Možnosti pro děti a žáky, jak se znovu spojit s přírodou● Nové formy hospodářské spolupráce a oživení venkovských oblastí● Perspektivy nabídky pro stárnoucí populaci - rostoucí počet starších lidí, kteří potřebují péči.● Obohacení stávajícího systému může vést k významným úsporám v rozpočtech místních samospráv● Rostoucí zájem ministerstev a státní správy	<ul style="list-style-type: none">● Nedostatečná podpora ze strany státu, nedostatečné právní vymezení, byrokracie a disciplinované myšlení ministerstev● Nedostatek finančních prostředků z veřejných financí a dotací, nejistota při jejich získávání● Nedostatečné podmínky pro rozvoj malých zemědělských podniků● Právní rámec - nedostatečná koordinace mezi příslušnými politikami a institucemi● Špatná komunikace mezi zemědělci a majiteli sociálních farem, nedostatečné propojení● Nevyřešená potřeba zajištění kvality

6. Výzvy, další kroky, výhled

Sociální zemědělství je poměrně složité a různorodé - pokud jde o rozmanitost cílových skupin a rozmanitost již existujících sociálních farem. Propojení je výzvou - najít společný jazyk a porozumění, najít způsoby podpory, financování, realizace a kontroly kvality.

Jak již bylo zmíněno výše, Norsko je již dlouhou dobu majákem sociálního zemědělství v Evropě a to díky mezioborové spolupráci různých ministerstev. Záměrem bylo podpořit mnoho drobných zemědělců v celé zemi tím, že budou na svých farmách realizovat sociální aktivity, podporovat zdravotnictví, vzdělávání a péči a poskytovat přidanou hodnotu různým sektorům společnosti. Zahájení mezioborové spolupráce a pracovních skupin tak může být důležitým východiskem.

Ve většině zemí je sociální zemědělství chápáno jako možnost diverzifikace zemědělství v rámci multifunkčnosti a jako dodatečný zdroj příjmů pro zemědělské podniky. Je pozoruhodné, že Nizozemsko, jedna z předních zemí v oblasti sociálního zemědělství, má jiný přístup: zde je pečovatelské zemědělství (care farming) financováno převážně zdravotnictvím, a to z důvodu, že využívání farem jako zázemí pro osoby se zvláštními potřebami šetří společnosti obrovské množství nákladů a drahých terapií.

Právní rámec, zákony a předpisy, pojištění a podpora pro různé cílové skupiny se v každé zemi liší - a je třeba se od sebe navzájem učit. A je jisté, že povědomí veřejnosti o sociálním zemědělství a jeho mnoha přidaných hodnotách je stále slabé. Některé z těchto přidaných hodnot a nápadů na zlepšení jsou následující:

- Propojení zelených ploch v městských oblastech (městské farmy, komunitní zahrady) se zelenými plochami v okolí měst (sociální farmy a přírodní oblasti).
- Propojení formálních "zelených" terapií (jako je zahradní terapie ve zdravotnických zařízeních) s ekologickými aktivitami, které nejsou přímo spojeny se zdravotnickými zařízeními, ale zvyšují pohodu jejich klientů.
- Podpoření spolupráce zemědělců, zdravotnických a sociálních organizací, které iniciují inovativní projekty.
- Vytvoření interdisciplinární vědecké sítě, která by mohla koordinovat činnosti a rozvíjet projekty v nové oblasti a vytvoření společného základního koncepčního rámce, který by definoval obsah sociálního zemědělství a vysvětlil mechanismy, které podporují zdravotní péči.
- Realizace společných multidisciplinárních výzkumných projektů zahrnujících agronomy, sociology a psychology, provedení průzkumu v sociálním zemědělství (s cílem udělat si širší představu o počtu, velikosti a variabilitě sociálních projektů v zemědělství), porovnání výsledků mezi různými cílovými skupinami a šíření osvěty a podněcování činnosti řídicích orgánů.
- Vytvoření společné metodiky pro kvantifikaci a porovnání ekonomických, sociálních a ekologických přínosů iniciativ sociálního zemědělství.
- Srovnání dopadu iniciativ sociálního zemědělství ve venkovských a městských oblastech a měření přínosů pro výzvy, jako je revitalizace venkova, sociální soudržnost, ochrana krajiny a snížení pocitu nejistoty a bezmoci.
- Vytváření povědomí o možných přínosech iniciativ sociálního zemědělství v souvislosti s problémy v různých oblastech, jako je zdravotní péče, zemědělství, vzdělávání a/nebo sociální zabezpečení.
- Vytvoření podmínek pro iniciativy, které se snaží propojit požadavky měst s venkovem.
- Využití zkušeností a znalostí ze zemí, které mají se sociálním zemědělstvím bohaté zkušenosti a přímá spolupráce s nimi.

V programovém cyklu rozvoje venkova na období 2007-2013 zařadila zemědělská politika sociální zemědělství mezi "klíčové akce" osy III (Diverzifikace zemědělských podniků a základní služby pro venkovské obyvatelstvo), které mají být podporovány v rámci politik rozvoje venkova spolufinancovaných Evropskou unií. Financovala zahájení činnosti sociálních farem, zatímco sociální a zdravotní systém, navzdory rostoucímu zájmu sféry sociálních služeb a některých zdravotnických zařízení o tyto akce, dosud neuznal jejich přínosný potenciál. Podle jejich názoru neexistuje dostatek vědeckých důkazů o jejich léčebné účinnosti, a vyloučil tak sociální zemědělství z aktivit, které mohou být financovány z národního zdravotnictví.

Využití finančního nástroje mikroúvěr („micro-credit) který kombinuje cíle velmi odlišné povahy (boj proti chudobě a sociálnímu a finančnímu vyloučení, podporu zaměstnanosti a růstu samostatné výdělečné činnosti, posílení postavení žen, územní rozvoj), by mohlo přispět k vytvoření a dosažení růstu založeného na solidaritě a začlenění, který evropská strategie označila za prioritu.

Dalším cílem by mělo být překonání bariér a také konkurence mezi místními zemědělskými podniky a podpora srovnávání, růstu a výměny. Nezbytná je také výměna informací mezi ostatními evropskými zeměmi. Většina finančních prostředků pro tento typ podniků pochází z evropských fondů. Závislost na veřejném financování lze proto kompenzovat srovnáváním problematiky mezi jednotlivými zeměmi.

Je třeba hledat nové zainteresované strany a nové formy investic, které by podpořily zemědělské podniky tak, aby byly méně závislé na veřejném financování. A je třeba informovat o práci sociálních farem, od udržitelné produkce až po integraci zaměstnanců se zdravotním postižením nebo jinými omezeními do společnosti, informovat o aktivitách na sociální farmě tak, aby se zvýšilo povědomí o dané problematice a vytvořila se síť vzájemné důvěry a podpory.

Následující aspekty týkající se poradenství, síťování, získávání znalostí a výzkumu a týkajících se změn v systému obecně jsou rozděleny na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé cíle (tabulka 2):

	<i>Krátkodobé</i>	<i>Střednědobé</i>	<i>Dlouhodobé</i>
Potřeba rady	<ul style="list-style-type: none"> • Mezioborové poradenství při tvorbě a realizaci projektových a provozních koncepcí • Podpora při vypracovávání smluv mezi sociálními organizacemi a zemědělci (právní poradenství atd.), která oběma partnerům poskytuje jistotu při plánování. 	<ul style="list-style-type: none"> • Transparentnost, pokud jde o kontaktní osoby a odpovědnosti týkající se poradenství, podpory a koučování zúčastněných stran a těch, kteří již působí (výzva k interdisciplinaritě). • Kontaktní místo pro sjednocení nabídek a požadavků (poptávky) 	<ul style="list-style-type: none"> • Vytvoření účinné a interdisciplinární poradní struktury

Potřeby sítě	<ul style="list-style-type: none">• Podpora vytváření sítí v oblasti sociálního zemědělství na regionální a celostátní úrovni (základní financování online portálu/platformy pro vytváření sítí, informování a zprostředkování, práce s veřejností s cílem zvýšit povědomí o sociálním zemědělství).	<ul style="list-style-type: none">• Zřízení mezíresortních a mezioborových pracovních skupin	<ul style="list-style-type: none">• Vytvoření účinných struktur pro zprostředkování a podporu žadatelů a poskytovatelů.
Znalostní a výzkumné potřeby	<ul style="list-style-type: none">• Podpora inovačních projektů a stěžejních komunit, vědecká podpora• Modelový projekt pro inovativní podporu (case management) v oblasti začleňování• Evidence potřeb v kontextu sociální a pedagogické práce, vytvoření mapy a databáze	<ul style="list-style-type: none">• Analýza synergií a přidaných hodnot sociálního zemědělství pro podporu zdraví• Analýza potenciálu sociálního zemědělství v podpoře regionální ekonomiky a rozvoj v rámci hodnotového řetězce (pro vypracování podpůrného programu).• Multifunkčnost jako potenciál zemědělství: synergie sociálního zemědělství pro biologickou rozmanitost a kulturní krajinu	<ul style="list-style-type: none">• Vytvoření finančních nástrojů pro rozvoj sociálního zemědělství s cílem oživit venkovské oblasti a podpořit projekty s pozitivním dopadem na zdraví
Potřeba změny	<ul style="list-style-type: none">• Společenské uznání a spravedlivé odměny za sociální služby v zemědělských podnicích (tvorba příspěvku na živobytí).• Interdisciplinarita• Zohlednění sociálního rozměru v nabídkách ministerstva zemědělství• Zohlednění ekologie v nabídkách ministerstva sociálních věcí	<ul style="list-style-type: none">• Poskytování kurzů a spolupráce s univerzitami• Podpora inovativních přístupů ke spolupráci mezi školami a zemědělskými subjekty ve smyslu vzdělávání pro udržitelný rozvoj (VUR) a praktických vzdělávacích nabídek.	<ul style="list-style-type: none">• Realizace cílů sociálního a ekologického začlenění jako modelů nebo požadavků například Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením a Evropské úmluvy o krajině.

7. Závěr

K následujícím závěrům dospěli partneři v SoFarm projektu v rámci tohoto malého výzkumu.

ČESKÁ REPUBLIKA

Opakovaně se setkáváme s farmami a dalšími subjekty sociálního zemědělství, které nás udivují svou schopností propojit správnou zemědělskou praxi a péči o krajinu s možností zapojit znevýhodněné osoby a osoby s potřebou specifických podmínek. Fascinuje nás, jak se jim daří přežít a prosperovat navzdory nepříliš příznivým podmínkám. V současné době vidíme cestu k šíření povědomí jak o samotné existenci sociálního zemědělství, tak o jeho ekonomickém významu, přínosu pro společnost, pozitivním podílu na zlepšování a udržování dobrého stavu naší krajiny a v neposlední řadě i o produkci kvalitních potravin každodenní potřeby.

Rádi bychom v České republice dosáhli toho, aby sociální farmy, nabízející pracovní příležitosti pro širokou škálu znevýhodněných osob, byly dostupné v dosahu těchto osob a podpořily tak ještě více místní rozvoj. Aby farmy, které slouží státu tím, že například integrují znevýhodněné občany, měli podmínky pro svou existenci nastavené tak, aby se mohly dále rozvíjet a prosperovat. Aby byly státem, který chápe jejich ekonomický význam, podpořeny.

Mapování zemědělských podniků, zjišťování jejich potřeb a omezení, poskytování odborné pomoci, ať už právní, obchodní nebo zemědělské, považujeme za další nezbytné kroky k lepší budoucnosti sociálního zemědělství v České republice. Hlavním faktorem je také propojení klíčových osob jak z oblasti sociálního zemědělství, tak z odvětvích, která do tohoto sektoru vstupují. Za základní a nezbytné považujeme v otázce stabilizace a rozvoje zakotvení definice sociálního zemědělství v české legislativě a mezioborovou spolupráci mezi jednotlivými ministerstvy a jejich resorty.

SLOVENSKO

Rozvoj sociálního zemědělství má na Slovensku pozitivní trend. Začíná se rozvíjet vzdělávání v této oblasti, což souvisí s šířením informací a znalostí o tomto tématu mezi veřejností. Malé farmy rozvíjejí svůj komerční potenciál, rozvíjí se prodej ze dvora. Zlepšuje se spolupráce mezi zemědělskými podniky. Vznikají vzdělávací materiály, objevují se diskusní platformy s návrhy konkrétních kroků vpřed. Přibývá příkladů dobré praxe a motivace, které inspirují další podniky. Díky mnoha úspěšným sociálním podnikům se boří stereotypy, pokud jde o zaměstnávání zdravotně postižených zaměstnanců. I přes náročné kroky sociálního zemědělství se setkáváme se slabou provázaností sektorů a systémovou podporou, která by při realizaci projektů sociálního zemědělství výrazněji pomohla.

V podmínkách Slovenské republiky se jako ideální jeví přístup vedený soukromým zemědělcem, kterému sociální zemědělství umožňuje diverzifikaci dílčích zdrojů příjmů, případně může dojít k dohodnutému rozsahu spolupráce s neziskovými organizacemi, zemědělskými a sociálními a zdravotnickými zařízeními. Takový přístup nejlépe ilustruje nezbytnou flexibilitu koexistence a spolupráce soukromého zemědělce

a sociálních a zdravotních služeb ve vztahu ke starším, tělesně a mentálně postiženým nebo dlouhodobě nezaměstnaným lidem na farmě.

Hlubší analýza sociálního zemědělství naléhavě potřebuje podporu výzkumu v oblasti terapie a medicíny, v oblasti sociální práce v zemědělství a v oblasti odborného zemědělského vzdělávání. Zvláštní pozornost je třeba věnovat také výběru a školení zúčastněných osob. Vzdůstá také potřeba zmapovat stávající projekty v rámci sociálního zemědělství, propojit je, prozkoumat jejich dopady, problémy a potřeby.

Také ve Slovenské republice by sociální zemědělství mělo být podporováno institucemi EU a vládou. To vyžaduje vytvoření právního rámce pro sociální zemědělství na různých úrovních řízení. Zřídit ústřední správu pro sociální zemědělství, usnadnit přístup k cílené podpoře ze strany veřejných orgánů v rámci integrace podpůrných strukturálních fondů a vhodné propagace. Uznání sociálního zemědělství jako součásti venkovského prostředí a hospodářského rozvoje by umožnilo využití všech iniciativ podporovaných a financovaných z evropských strukturálních fondů. Politika rozvoje venkova by po inovaci mohla využívat podpory především v rámci osy III (Kvalita života ve venkovských oblastech a diverzifikace hospodářství venkova) a IV (LEADER).

POLSKO

Koncept pečovatelského statku by měl být posuzován z funkčního, nikoli právního hlediska. Projednávaná problematika v sobě spojuje realizaci cílů sociální a zemědělské politiky. Pečovatelská farma je součástí procesu deinstitucionalizace sociální pomoci v Polsku a zároveň způsobem, jak hospodařit s nevyužitými zemědělskými zdroji a posílit roli malých a středních zemědělských podniků. Nejdůležitější motivací pro podnikání pečovatelských služeb na farmě je snaha pomoci jiné osobě, nikoliv ziskové cíle, ale vidina získání dodatečného příjmu je významným faktorem. Hlavním zdrojem financování pobytů na pečovatelských farmách by měla být obec. Vzhledem ke svému politickému postavení se koncepčně a rozhodujícím způsobem podílí na rozvoji venkova. Významnou roli při financování pečovatelských aktivit na farmách by měly hrát také evropské fondy, zejména prostředky z EZFRV.

Vzhledem k absenci právních předpisů týkajících se problematiky pečovatelských farem by měly být vytvořeny právní normy, které by upravovaly zřízení, provoz a financování pečovatelských farem, a zároveň by měly zavést normativní definici tohoto pojmu do polského právního řádu. Úprava dané problematiky v jednom zákoně má své výhody. Jasně definovaná a transparentní právní úprava obsažená v jediném zákoně nepochybně přispěje ke zvýšení zájmu zemědělců o rozšíření jejich činnosti o poskytování pečovatelských služeb. Kromě toho může být důvodem vydání samostatného zákona důležitá role, kterou pečovatelské farmy hrají při budování sociálního, environmentálního a ekonomického kapitálu ve venkovských oblastech. Koncepce rozvoje pečovatelských farem by měla zahrnovat spolupráci mezi zemědělci a místními vládními jednotkami, zemědělskými poradci (zemědělskými poradenskými středisky) nebo nevládními organizacemi. Při vytváření modelu pečovatelských farem by polský zákonodárce měl vycházet z legislativního acquis a praktických zkušeností členských států Evropské unie.

ITÁLIE

Itálie se jeví jako země, kde jsou pro tento druh činnosti příznivé podmínky. Mírné klima, krajina, množství venkovských oblastí v přirozeném stavu, odlehlost od města a chaosu, bohatství dostupných surovin a udržitelnost místních potravinářských produktů. Všechny tyto aspekty umožňují obrovský rozvoj sociálních farem. V současné době existuje v Itálii přibližně 3 000 sociálních farem, které se zabývají nejrůznějšími činnostmi. Rozmanitost nabízených služeb je jednou ze silných stránek sociálního zemědělství v Itálii. Vzdělávací farmy se zabývají vzděláváním nejmenších dětí, od mateřských škol až po střední školy. Kromě toho existuje celý aktivní plán potravinářského vzdělávání, v jehož rámci se děti učí o zemědělsko-potravinářských produktech své země. Dalším typem aktivit týkajících se mladších věkových skupin je terapie domácími zvířaty a péče o autistické nebo postižené děti. Další aktivity probíhají se seniory, kteří ve městech trpí osamělostí. Sociální farmy posilují jednotlivce, komunity, ale také území.

Mnohé sociální farmy v Itálii díky regionálnímu nebo národnímu financování revitalizovaly životní prostředí, obnovily farmy a připravily je na přijetí komunity. Dalším zásadním aspektem je opětovné začlenění nejvíce znevýhodněných skupin obyvatelstva do pracovního procesu. Bývalí narkomani, bývalí vězni nebo psychiatrickí pacienti díky práci na venkově znovu získávají svou hodnotu a sebevědomí, což má neuvěřitelně blahodárny vliv na jejich zdraví.

Sociální farmy v Itálii zahrnují také pozemky zabavené mafii, na nichž pracují nejistí nebo krizoví pracovníci. Je však důležité uvést pozitivní, ale i negativní aspekty. Velká část těchto farem je závislá výhradně na veřejných, regionálních, národních a evropských fondech. To je důvod, proč činnost sociálních farem není stálá a kontinuální a pracovníci se často ocitají opět v prekérní situaci. Přesto však existuje mnoho příležitostí a lze využít mnoho výhod. Například by se mohl podpořit přístup na etické trhy. Mohl by být podporován přístup k solidárním nákupním skupinám (GAS), což je nástroj, který podnikatelům umožňuje získat výhodnější ceny, aby mohli splácet vyšší náklady na výrobu. Kromě toho by se mohl lépe propagovat význam výrobku, který byl vyroben na sociálním statku; to jistě upoutá pozornost spotřebitele. V poslední době se projevuje velký zájem o udržitelnost a úctu k půdě a komunitě, zejména u mladších generací. A to jak na straně uživatelů služeb, tak na straně zemědělců.

Do sociálních farem se zkrátka hodně investovalo a v Itálii, zejména v Apulii, je to odvětví, které je na vzestupu. Je však třeba ještě mnoho udělat, může a musí se stále rozvíjet a zlepšovat.

NĚMECKO

Z německého pohledu potřebuje sociální zemědělství lepší rámcové podmínky, které budou uvedeny v následujícím seznamu potřeb jako výhled do budoucna.

Potřebné kroky ...

- Mezioborová spolupráce mezi ministerstvy a na všech dalších úrovních v oblasti zemědělství, sociálních věcí, zdravotnictví a školství;

- Jasně stanovené kontaktní osoby a odpovědnosti týkající se poradenství, podpory a koučování zájemců a těch, kteří jsou již aktivní;
- Účinné poradenství při tvorbě a realizaci projektových a provozních koncepcí; nabídky musí být vytvořeny a sladěny s poptávkou;
- Realizace příležitostí k začlenění a účasti, které nabízejí vnitrostátní právní předpisy, například prostřednictvím inovativní podpory účasti;
- Podpora sítí na regionální, národní a mezinárodní úrovni;
- Ocenění sociálního zemědělství pro podporu veřejného zdraví;
- Závazek a finanční podpora projektů sociálního zemědělství jako součást regionální hospodářské podpory a strukturálního rozvoje, jakož i zohlednění v právních předpisech;
- Podpora inovativních přístupů ke spolupráci škol a zemědělství ve smyslu vzdělávání pro udržitelný rozvoj (VUR) a praktických vzdělávacích nabídek;
- Možnosti odborné přípravy a dalšího vzdělávání pro nově příchozí a osoby působící v sociálním zemědělství se zemědělským nebo sociálním vzděláním.

ZDROJE:

- DI IACOVO, F.D. & D. O'CONNOR (2009): Prioritní oblasti a inovační strategie pro další rozvoj sociálního zemědělství v Evropě. In: Zemědělské zemědělství v České republice: Podpůrné politiky pro sociální zemědělství v Evropě. Progressing Multi-functionality in Responsive Rural Areas [Pokrok v multifunkčnosti v citlivých venkovských oblastech]. ARSIA, Firenze.
- TORNIER, A. (2020): Srovnání aktivit sociálního zemědělství v Evropě. - Master-thesis Univ. of Göttingen, 73 pp.
- VAN DER MEULEN, H.A.B, JAGER, J., DE JONG, D., STOKKERS, R., VENEMA, G. & M. VIJN (2019): Kijk op Multifunctionele Landbouw: Omzet 2007-2018. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference o zemědělství a lesnictví: Wageningen Economic Research rapport 2019-054; Wageningen Economic Research.
- VAN ELSSEN, T. (2020): Perspektiven Sozialer Landwirtschaft in Europa. - In: Zemědělství v zemědělství: ELSSEN, S., ANGELI, D., BERNHARD, A., NICLI, S. (Hrsg.): Perspektiven der Sozialen Landwirtschaft unter besonderer Berücksichtigung der Entwicklungen in Italien. Bozen-Bolzano University Press, ISBN 978-88-6046-174-2: 39-59.
- WILLEMS, J. (2012): Stellungnahme des Europäischen Wirtschafts- und Sozialausschusses zum Thema "Soziale Landwirtschaft: Green Care und Sozial- und Gesundheitspolitik". Initiativstellungnahme. NAT/539, Brüssel: Europäischer Wirtschafts- und Sozialausschuss, 12 S.

Odpovědní partneři za tvorbu tohoto dokumentu:

Thomas van Elsen & Anna Holtmann

Projektové konsorcium

SoFarm

SoFarm
Česká republika

ARID
Polsko

Druživa
Slovensko

IEPS
Česká republika

Meridaunia
Itálie

Petrarca
Německo

Navštivte naše
stránky

Sledujte nás na
Facebooku

Spolufinancováno
Evropskou unií

SoFarm

PŘÍLOHY

Výsledky národní SWOT analýzy

Následující příloha obsahuje čtyři různé tabulky z každé země týkající se silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb v oblasti sociálního zemědělství v každé z partnerských zemí. Tučným písmem jsou zvýrazněny nejdůležitější body.

A.1 Silné stránky

ČESKÁ REPUBLIKA

- **Přirozená integrace znevýhodněných osob**
- **Terapeutický účinek pobytu v přírodě, péče o rostliny a zvířata**
- **Ochrana životního prostředí a respektování půdy a přírody obecně**
- Atraktivita příběhů v marketingu produktů, atraktivita pro média
- Podpora místní komunity a místního hospodářství
- Společensky a veřejně prospěšné
- Diverzifikace produkce, zdravé, kvalitní a místně dostupné potraviny

Následující příloha obsahuje čtyři různé tabulky s příklady silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb v oblasti sociálního zemědělství v každé z partnerských zemí.

A.1 Síla

ČESKÁ REPUBLIKA

- Přirozená integrace znevýhodněných osob

- Terapeutický účinek pobytu v přírodě, péče o rostliny a zvířata
- Ochrana životního prostředí a respektování půdy a přírody obecně
- Atraktivita příběhů v marketingu produktů, atraktivita pro média
- Podpora místní komunity a místního hospodářství
- Společensky a veřejně prospěšné
- Diverzifikace produkce, zdravé, kvalitní a místně dostupné potraviny
- Kombinace služeb, agroturistiky, vzdělávacích aktivit, péče o životní prostředí a ochrany životního prostředí
- Schopnost poskytovat sociální a ekonomické výhody pro místní komunitu
- Budování společenství a podpůrných místních sítí
- Udržení pracovních míst ve venkovských oblastech

SLOVENSKO

- Dostatek kvalitní zemědělské půdy - Slovensko je zemí se zemědělským dědictvím a potenciálem.
- Dobře zformovaná pracovní skupina pro sociální zemědělství na Slovensku
- Zákon o sociální ekonomice
- Zákon o veřejných zakázkách ve prospěch sociálních podniků
- Zájem o rozvoj a spolupráci ze strany Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky.
- Otevřená platforma pro diskusi a zvyšování povědomí - vytvoření každoroční vědecké konference s názvem Zemědělství jako aktér sociálního začleňování - AGASI

POLSKO

- Kapacita farem - poskytování pečovatelských služeb starším lidem bude obvykle jednodušší než terapie zaměřené na jiné skupiny. Také množství práce, které bude třeba vykonat na přizpůsobení farmy pro pečovatelské činnosti, bude v tomto případě menší.
- Další zdroj příjmů pro zemědělské podniky
- Pro ty, kteří zřizují pečovatelské farmy pro seniory, bude snazší získat příslušné kompetence než pro ty, kteří hodlají nabízet specializovanější služby pro "obtížnější" skupiny osob vyžadujících podporu,
- Profesionální aktivizace osob pečujících o závislé osoby
- Pečovatelské farmy se projeví ve zvýšení zaměstnanosti v Polsku

ITÁLIE

- Dobrá reakce na potřeby půdy
- Silná inkluzivita zemědělského prostředí
- Rozmanitost nabízených služeb
- Inovace činností, které jsou k dispozici společnosti
- Vytvoření zdrojů příjmů pro nejvíce znevýhodněné a ekonomicky slabé skupiny.

- Podpora i pro ty nejvíce znevýhodněné podniky, kde je obtížné sehnat pracovní sílu a mají pozitivní vztah mezi náklady na pracovní sílu a konečnými příjmy.
- Vynikající terapeutický potenciál zemědělského prostředí spojený s charakteristikami práce ve venkovském prostředí. Těmito charakteristikami jsou: jednoduchost a srozumitelnost, flexibilita rolí, načasování a tolerance chyb, úplnost a jedinečnost výrobního cyklu, které umožňují přímo a snadno propojit individuální pracovní vklad s ekonomickým výsledkem.
- Aktivita jsou založeny na spolupráci, což vytváří motivaci, pocit užitečnosti a integrace.
- Široké otevřené prostory Itálie a zejména Apulie, kde je příznivé i mírné klima, kontakt s přírodou je zdravý a léčivý.
- Diverzifikace činností společnosti s pozitivními výsledky, a to jak pro potřeby území (pracovní začlenění, vzdělávání, rekreace atd.), tak pro samotnou společnost, pro integraci příjmů a zlepšení pověsti, neboť se jedná o společnost se sociální impregnací. Například v případě prodeje zemědělsko-potravinářských výrobků Masseria Salecchia (respondent) uvedla, že výrobky získávají ještě větší hodnotu, když spotřebitel kromě toho, že jsou ekologické, místní a zdravé, ví, že je vyrobili lidé s patologickými stavy nebo postižením či jinou charakteristikou, pro kterou jsou ve městě marginalizováni.

NĚMECKO

- Silná vnitřní motivace a osobní zapojení mnoha zúčastněných stran
- Vysoká úroveň rozvoje integrace a služeb pro cílové skupiny
- "Přirozené prostředí" a přirozené vztahy
- Velmi rozmanité farmy a pracoviště přizpůsobené potřebám
- Částečně vlastní zpracování a uvádění vlastních produktů na trh.
- Vysoká kvalita potravin (především ekologické zemědělství)
- Silný dopad na rozvoj venkova a vytváření hodnot ve venkovských oblastech
- Monopolní a dobře fungující struktury, např. WfbM
- Síťové struktury (DASoL)
- Sociální zemědělství je prvním oborem sociální práce, kde se lze s tématem sociálního začleňování skutečně setkat. V současné době je velkým cílem naší společnosti realizovat téma inkluze v rámci naší společnosti.
- Sociální zemědělství pomáhá malým zemědělským podnikům existovat
- Sociální zemědělství znamená zemědělství s jinými lidmi nebo v rámci komunity.
- Jste ve spojení s lidmi, kteří potraviny vyrábějí, a zároveň získáte zvláštní vztah k jídlu, které jíte.
- Lidé jsou vnímáni jako živé lidské bytosti a ne jako "kolečka v soukolí", stejně jako lidé, kteří pracují.
- Lidé s mentálním postižením skutečně potřebují být součástí komunity a sociální zemědělství jim to může poskytnout.
- Práce na farmě venku pozitivně ovlivňuje zdraví člověka.
- Lidé, kteří pracují na sociálních farmách, jsou často velmi zapálení pro svou práci a toto chování jinak v ústavní péči těžko najdete.

- Vzhledem ke své historii jsou farmy předurčeny ke spolupráci s ostatními lidmi na farmě, a ne jen k tomu, aby žily a pracovaly společně se svou biologickou rodinou.

A.2 Slabé stránky

ČESKÁ REPUBLIKA

- Administrativní zátěž spojená s řízením sociálního podniku
- Působení v šedé ekonomice
- Právní a účetní úroveň zemědělského provozu není dostatečná
- Personální zátěž, zejména u vedoucích pracovníků zemědělských podniků, tlak na univerzálnost
- Nedostatečné "zvláštní pojištění" pro znevýhodněné osoby
- Chybějící právní předpisy
- Slabá/žádná komunikace a spolupráce v rámci resortů Ministerstva zemědělství, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva pro místní rozvoj a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy
- Neexistující certifikace/sociální "značka" farmy
- Slabá spolupráce mecenášských organizací, akademické sféry, zemědělských organizací, veřejné správy a státních úřadů
- Omezená možnost vzdělávání v oboru
- Omezené financování nebo investice
- Potíže s konkurencí ze strany větších a zavedenějších zemědělských podniků
- Nízká kvalifikace při propagaci farmy a produktů
- Sociální zemědělství je na pomezí několika sektorů (sociálního a zemědělského) a podléhá požadavkům obou sektorů.

SLOVENSKO

- Slabá informovanost a nedostatečné vzdělání v této oblasti
- Nízká podpora ze strany státních úředníků
- Nedostatek realizovaných projektů
- Málo informací o sociálním zemědělství - pojem sociální zemědělství je velmi málo známý
- skutečnost, že sektory nejsou vzájemně propojeny (např.: Ministerstvo zemědělství a rozvoje venkova s Ministerstvem práce, sociálních věcí a rodiny)
- Malé povědomí o jeho výhodách
- Dostupnost půdy - roztříštěnost půdy (většina zemědělské půdy patří velkým zemědělským podnikům nebo je od nich pronajata)

POLSKO

- Obtíže spojené s nutností přizpůsobit farmu požadavkům pečovatelského podniku
- Nedostatečná znalost zásad pečovatelského zemědělství (care farming)
- Nedostatek dovedností v péči o seniory
- Nedostatek zkušeností v nezemědělských činnostech
- Neznalost zákona a nedostatečná pravidla poskytování péče a finančních otázek
- Potřeba specializovaných kurzů a školení k získání potřebných kompetencí ve fázi zavádění a jejich zdokonalování během rozvoje pečovatelských činností
- Nedostatečná spolupráce s místní samosprávou
- Nedostatek školení, jasný systém financování, nejistota ohledně kontinuity financování, potřeba specializovaných školení a kurzů, potřeba specializovaného personálu...

ITÁLIE

- Dosud byl regulační systém spíše nedostatečný a roztržštěný, což bylo způsobeno rozdílnou vyspělostí různých zúčastněných odvětví, neodpovídá to sociálnímu zemědělství jako funkčnímu modelu
- Nedostatečná dostupnost vědeckých referencí, které by mohly zhodnotit a akreditovat existující zkušenosti a podpořit přenos dovedností od zkušených subjektů na nové, pro které je obtížné začít se aktivitami z byrokratických důvodů a také překryvem požadavků z různých odvětví. Omezená je také dostupnost půdních zdrojů, které by mohly být využity pro činnosti sociálního zemědělství
- Nedostatek technické podpory pro nové projekty v důsledku nedostatku vhodných poradenských a konzultačních služeb v této oblasti
- Nedostatek silných sítí. Mnozí zemědělci stále neznají nebo neuznávají aktivity sociálního zemědělství, nebo ještě nemají odpovídající povědomí. Riziko, které může v těchto případech vzniknout, spočívá podle některých odborníků v tom, že se zemědělci rozhodnou zapojit do těchto zkušeností výhradně za účelem dosažení zisku, motivováni také přítomností veřejných finančních prostředků, čímž se vytrácí skutečná motivace a zásady solidarity, které by naopak měly charakterizovat služby sociálního zemědělství

NĚMECKO

- Nejednoznačnost pojmů (sociální zemědělství)
- Nejistota ohledně vhodné organizační formy pro sociální farmu
- Různorodost a různé přístupy (např. různé cílové skupiny)
- Specializace zemědělských podniků na určité cílové skupiny (segregační)
- Nedostatek transparentnosti a znalostí
- Nedostatek uznání a podpory ze strany společnosti a souvisejících oblastí (medicína, sociální práce, vzdělávání).
- Příliš malá informovanost veřejnosti
- Ekonomický tlak
- Byrokratické a právní překážky
- Nedostatečná kapacita pro vytváření sítí a výměnu
- Rozdílné rámcové podmínky ve spolkových zemích

- Rovnováhu mezi životem a vědomím není na sociálních farmách snadné dodržet. To znamená, že mít nápad na realizaci projektu sociálního zemědělství je jedna věc, ale být aktivní a snažit se ho rozvíjet a zlepšovat je druhý aspekt
- Protože na farmě je vždycky tolik práce, že není tolik prostoru přemýšlet o některých věcech, měnit věci a skutečně komunikovat s ostatními
- Kvůli každodennímu pracovnímu vytížení často není snadné se o sebe postarat a nedělat toho příliš mnoho

A.3 Příležitosti

ČESKÁ REPUBLIKA

- Rostoucí poptávka po místních a udržitelných potravinách
- Partnerství s místními podniky a organizacemi
- Silné příběhy sociálních zemědělců (dobré pro marketing)
- Zájem mladých zemědělců
- Zvýšení podpory méně rozvinutých oblastí
- Zvýšení podpory příležitostí pro znevýhodněné osoby
- Zvýšení podpory projektů s pozitivním dopadem
- Zvýšená poptávka po pobytu v přírodě (diverzifikace aktivit - agroturistika)
- Zvyšování povědomí o sociálním zemědělství
- Zakotvení sociálního zemědělství v zákoně, produkt sociálního zemědělství
- Zřízení samostatného oddělení pro sociální zemědělství
- Posílení sociální práce na venkově a sociální integrace na venkově
- Zlepšení ochrany životního prostředí a respektování půdy a přírody obecně

SLOVENSKO

- Rostoucí zájem ze strany poskytovatelů sociálních služeb
- Zvyšování aktivit v oblasti sociálního zemědělství
- Velká úroveň komunikace s ministerstvem zemědělství a rozvoje venkova
- Možnost zahájit jednání s dalšími ministerstvy (např.: ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo školství)

POLSKO

- Větší dostupnost sociálních služeb na místní úrovni.
- Stárnutí populace - rostoucí počet starších lidí, kteří potřebují péči.
- Prodlužující se délka života - mnoho lidí se musí vzdát svého pracovního života kvůli nutnosti pečovat o starší členy rodiny.
- Odliv mladých lidí z venkovských oblastí v mnoha regionech Polska - potřeba zajistit péči o osamělé starší lidi.

- Vytvoření místních komunitních poskytovatelů sociálních služeb a zapojení soukromých subjektů do procesu.
- Dostupnost finančních prostředků - v současné době je k dispozici řada možností financování pro zřízení zařízení péče o seniory, podobně jsou k dispozici finanční prostředky pro ty, kteří chtějí podnikat, nebo pro skupiny, které chtějí založit sociální družstvo.
- Sociální zemědělství prostřednictvím terapeutických činností pro začlenění do světa práce a sociální inkluzi, jakož i pedagogických činností, nepochybně nabízí vysoce hodnotnou veřejnou službu a přispívá k udržitelnému rozvoji; navíc může mít díky rozmanitosti činností, které zahrnuje, a své základní dynamice významný dopad na místní rozvoj.
- Obohacení stávajícího systému umožní výrazné úspory v rozpočtech místních samospráv. Uvolněné prostředky bude možné věnovat na investiční a rozvojové aktivity.
- Zavedení nových funkcí zemědělských podniků zabrání snižování zemědělských aktivit na venkově
- Důležitým prvkem koncepce ekologické péče v Polsku je, že musí být poskytována na skutečně fungujících farmách. Využití jejich zdrojů k poskytování sociálních služeb je ekonomicky racionálním řešením.

ITÁLIE

- Etické trhy, přístup na tyto trhy by se mohl zvýšit a rozšířit. Výklenkové trhy, na které je přístup zvýhodněn (malovýroba, diferencovaná na ekologickou a biodynamickou produkci).
- Podpora přístupu k solidárním nákupním skupinám (GAS), což je nástroj, který podnikatelům umožňuje získat výhodnější ceny, aby mohli splácet vyšší náklady vynaložené na výrobu.
- Velký zájem mladých lidí a žen o toto odvětví, k němuž přistupují s inovativními strategiemi a věnují větší pozornost kvalitě produkce, ochraně životního prostředí a potřebám půdy.

NĚMECKO

- rostoucí zájem a poptávky ze strany cílových skupin a soukromých osob
- Potřeba nových forem sociálních služeb
- Nové koncepty, změna paradigmatu
- Nové formy hospodářské spolupráce
- Potenciál pro poskytovatele sociální práce
- Potenciál pro revitalizaci venkovských oblastí
- Využití a rozšíření stávajících sítí
- politická podpora
- Poučení z projektů a příkladů z jiných evropských zemí
- Rozvoj nových služeb (např. údržba krajiny)
- Federální zákon o sociálním začleňování ("ostatní poskytovatelé sociálních služeb")
- Sociální zemědělství vytváří most mezi městskými a venkovskými oblastmi
- Dává možnost utvářet venkovské oblasti a díky těmto novým situacím se může rozvíjet.
- Dává lidem příležitost navázat vzájemné kontakty a pomáhat si.
- Povolání zemědělce automaticky znamená, že je zemědělec zapálený pro práci.

A.4 Hrozby

ČESKÁ REPUBLIKA

- Rizikové podnikání (zaměstnávání osob se zvláštními potřebami)
- Nedostatečná podpora ze strany státu, nedostatečné právní vymezení a byrokracie
- Slabá/žádná komunikace a spolupráce v rámci resortů Ministerstva zemědělství, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva pro místní rozvoj a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy
- Nízká informovanost laické veřejnosti a veřejné správy
- Nedostatek širšího povědomí o sociálním zemědělství a jeho pozitivních dopadech
- Nedostatek finančních prostředků z veřejných financí a dotací, nejistota při jejich získávání.
- Nízký zájem pracovníků o zemědělství, nízký zájem ze strany zdravotně postižených (rozdíly v platech).
- Konkurence velkých zemědělských podniků
- Potíže se zajištěním stabilního financování nebo investic

SLOVENSKO

- Nedostatek prostoru, kde by bylo možné sdílet zkušenosti, inspiraci a rady - nedostatek platformy a síťových aktivit
- Rozdílná očekávání a postoje na straně dárců a realizátorů.
- Neochota lidí v zemědělském sektoru přijímat klienty
- Neuspokojivé vztahy mezi odvětvími a vzájemná očekávání
- Nedostatečné podmínky pro rozvoj malých zemědělských podniků
- Omezené zdroje dlouhodobého institucionalizovaného financování
- Málo odborných znalostí a kapacit pro měření dopadu
- Malé povědomí o marketingu při prodeji zemědělských produktů
- Neznalost standardních pracovních postupů a nevyvinuté pracovní návyky u dlouhodobě nezaměstnaných, zdravotně postižených a sociálně znevýhodněných osob, sociální dezorientace, problémy spojené s režimovými opatřeními, neznalost hodnotových systémů, fyzická omezení.
- Obavy a strach zaměstnavatelů z docházky do práce, pracovitosti a odpovědnosti potenciálních zaměstnanců se znevýhodněním a finančními obavami.
- Riziko vysoké fluktuace zaměstnanců
- Tlak zaměstnavatelů na vyplácení mezd mimo platnou smlouvu z důvodu exekucí

POLSKO

- Nedostatek finančních prostředků na potřebné investice v zemědělském podniku.
- Potřeba změnit pojištění z KRUS na ZUS.
- Právní rámec - nedostatečná koordinace mezi příslušnými politikami a institucemi.

- Inovativní projekty sociálního zemědělství jsou často vyvíjeny izolovaně, bez znalosti podobných projektů a bez výměny zkušeností. Proto je nezbytné vytvořit a posílit síť sociálního zemědělství, která by umožňovala výměnu zkušeností, získávání informací o různých projektech a upozorňování na osvědčené postupy.
- Chybí jasný systém financování, nejistota v kontinuitě financování, potřeba specializovaného personálu.

ITÁLIE

- Možná konkurence o zdroje a trh se světem sociální spolupráce i mezi samotnými zemědělci
- Nedostatečná koordinace mezi různými veřejnými institucemi zapojenými do těchto postupů. Jednou ze základních charakteristik sociálního zemědělství je jeho multidisciplinární charakter, neboť zahrnuje širokou škálu činností (zemědělské, sociální, zdravotní, pracovní, vzdělávací, justiční) a funguje jako most mezi nimi, což umožňuje subjektům v různých odvětvích najít společný jazyk užitečný pro jejich spolupráci, stejnou součinnost však nelze nalézt v rámci různých správních orgánů.
- Špatná komunikace mezi zemědělci a majiteli sociálních farem, která brání růstu oblasti a farem

NĚMECKO

- Zemědělství a sociální věci jako dva slabí partneři
- Velké a nepružné struktury sociální integrace
- Federalistické struktury ztěžují transparentnost a přenositelnost
- Rostoucí ekonomický tlak
- Nedostatek kapacity pro zapojení tématu do politických programů.
- Nevyřešená potřeba zajištění kvality
- Nevyřešená potřeba podpory účasti (case management)
- Nedostatečné financování poradenských struktur
- Nedostatek základních finančních prostředků na vytváření sítí
- Nedostatečné možnosti vzdělávání a odborné přípravy
- "Vše stojí a padá s lidmi" - Lidé, kteří mohou žít a pracovat na sociální farmě a kteří se kvůli pracovnímu vytížení nedostanou do vyčerpání. Lidé, kteří dokážou nést odpovědnost a dokážou také riskovat.
- Okolní síť je dostatečně velká na to, aby mohla dobře podporovat sociální zemědělství